RIIGIHANGETE LÄBIVIIMISE

STRATEEGILISED PÕHIMÕTTED

2023

Lühivariant

Ühendame ühise ostujõu!

Riigihangete ettevalmistamisel lähtume **probleemist lähtuva lahenduse** ja **säästliku tarbimise põhimõttest** ning riigihanke läbiviimisel lähtume väärtustest:

1. **KESKKONNAHOIDLIK**

Hangime keskkonnahoidlikke lahendusi, et vähendada avaliku sektori tarbimisest tekkivat negatiivset keskkonnamõju

2. **SOTSIAALSELT VASTUTUSTUNDLIK**

Hangime sotsiaalselt vastutustundlikult, et tagada oma inimestele jätkusuutlikud töövõimalused ja elukeskkond

3. **INNOVATSIOONI TOETAV**

Kasutame riigihankeid innovaatiliste toodete ja teenuste soetamiseks, et leida avaliku sektori vajadustele paremaid lahendusi ning toetada Eesti konkurentsivõimet

4. **USALDUSVÄÄRNE**

4.1. ÕIGUSKINDEL

Tagame õigusliku korrektsuse kaudu usaldusväärsuse riigi suhtes

4.2. LÄBIPAISTEV

Tagame läbipaistva menetluse läbiviimisega parima tulemuse

4.3. RIIGI JULGEOLEKUT ARVESTAV

Parandame kindlustunnet läbi julgeolekuriskidega arvestamise

5. **MÕISTLIK**

5.1. TÕHUSALT KORRALDATUD

Korraldame riigihanked professionaalselt ja mõistliku aja jooksul

5.2. MAJANDUSLIKULT SOODNE

Kasutame riigi rahalisi vahendeid säästlikult ja mõistlikult

5.3. KVALITEETI VÄÄRTUSTAV

Teame, et kvaliteedi väärtustamine tagab meile parima tulemuse

5.4. KOOSTÖÖLE ORIENTEERITUD

Suurendame ühiskondlikku rahulolu läbi lepingupartneritega koostöö väärtustamise

TÖÖFAIL

SISSEJUHATUS

Avalik sektor ostjana on majanduskeskkonnas suur jõud. Igal aastal tegutsevad hankijatena umbes 700 erinevat organisatsiooni. Nii tellib riik aastas ca 4-5 miljardi euro eest tooteid, teenuseid ja ehitustöid, mis moodustab Eesti SKP-st 12-18% ja riigieelarvest pea kolmandiku. Seega on avalikul sektoril märkimisväärne mõju turule ning vastutus maksumaksja vahendite kasutamisel oma tegevuste elluviimiseks tagada võimalikult hea tulemus. Riigihanked oma suure ostujõuga on avalikule sektorile heaks töövahendiks. Selleks, et realiseerida riigihangete ostujõu potentsiaal, tuleb riigihankeid läbi viia strateegiliselt.

Riigihangete potentsiaali kasutamine strateegiliselt on Euroopas viimase kümnendi jooksul kogunud üha enam poolehoidjaid, sest strateegiline riigihangete juhtimine on ennast tõestanud nii majanduslike, sotsiaalsete kui ka keskkonnahoidlike eesmärkide saavutamisel. Seetõttu on Euroopa Liit[1] vastavad regulatsioonid ette näinud ka oma riigihankeid reguleerivates direktiivides[2] ning alused on riigihangete seaduses juba aastast 2017.

2015. aasta septembris lepiti globaalselt kokku kestliku arengu eesmärgid (*Sustainable Development Goals*) järgmiseks 15 aastaks. ÜRO liikmesriikidelt, ka Eestilt[3], oodatakse poliitika kujundamisel nendest eesmärkidest lähtumist – oluline on, et kõik, mida me teeme, ei teeks maakerale ega siin elavatele inimestele veel rohkem kahju. Kestliku arengu tagamiseks on vajalik leida tasakaal planeedi piiratud ökoloogiliste ressursside ja inimestele heaolu loomise vahel.[4]

Eesti 2035 strateegia järgi on *aastaks 2050 Eesti konkurentsivõimeline, teadmistepõhise ühiskonna ja majandusega kliimaneutraalne riik, kus on tagatud kvaliteetne ja liigirikas elukeskkond ning valmisolek ja võime kliimamuutuste põhjustatud ebasoodsaid mõjusid vähendada ja positiivseid mõjusid parimal viisil ära kasutada. Säästva arengu eesmärkide elluviimise eelduseks on kultuuri-, sotsiaal-, keskkonna- ja majandusvaldkonna kooskõlaline arendamine. Eestis tehakse teadmistepõhiseid otsuseid ning lahendusteede valikul eelistatakse mõjusaid ja uuenduslikke lähenemisviise.*

[1] Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi (2014/24/EL) kohaselt täidavad riigihanked väga olulist rolli Euroopa majanduskasvu strateegia „Euroopa 2020" eesmärkides, kuna riigihanked on üks turupõhistest vahenditest aruka, jätkusuutliku ja kaasava majanduskasvu toetamiseks ning aitavad samas tagada, et avaliku sektori rahalisi vahendeid kasutatakse kõige tõhusamalt. Seetõttu on riigihankeid reguleerivate direktiivide eesmärgiks suurendada avaliku sektori kulutuste tõhusust, hõlbustades eelkõige väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate (VKEd) riigihangetes osalemist ning võimaldades hankijatel kasutada riigihankeid tulemuslikumalt ühiste ühiskondlike eesmärkide toetamiseks.

[2] Vt lisa 2

[3] Säästva arengu eesmärgid: https://www.riigikantselei.ee/valitsuse-too-planeerimine-ja-korraldamine/valitsuse-too-toetamine/saastev-areng

[4] https://www.terveilm.ee/leht/teabekeskuse-teemad/kestliku-arengu-eesmargid/

Eesti eesmärkide saavutamisel on oluline roll ka riigihangetel. Ka Eestis on aeg realiseerida riigihangete ostujõust tulenev strateegiline potentsiaal ning toetada meie riigile oluliste eesmärkide saavutamist, sh keskkonna-, sotsiaal- ja majanduspoliitikat.

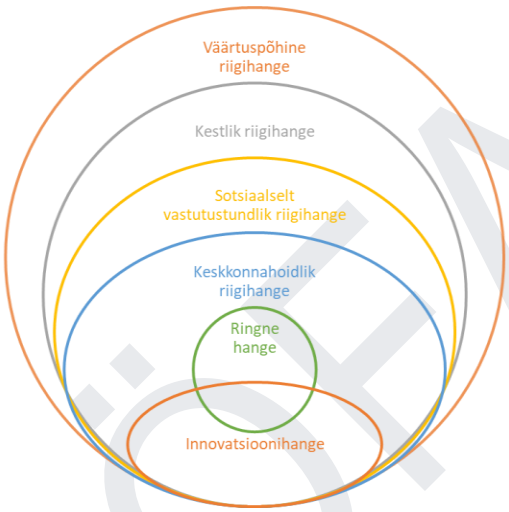
Riigihangete strateegiliselt kasutamiseks on vajalik eelkõige saavutada mõtteviisi muutus. Käesolevas dokumendis on kirjeldatud riigihangete läbiviimise strateegilised põhimõtted, seatud eesmärgid ja oodatavad tulemused nende põhimõtete rakendamisest, et toetada hankijaid riigihangete strateegilisel kasutamisel. Strateegilistest põhimõtetest lähtumine aitab meil riigina saavutada hangete kaudu paremaid tulemusi, avardada vaadet riigihangetele ja panustada Eesti 2035 strateegias seatud eesmärkide saavutamisse.

TÖÖFAIL

TERMINOLOOGIA

Hankija - ostja RHS § 5 tähenduses

Väärtuspõhine riigihange - Väärtuspõhine riigihange on kvaliteedist või väärtuseesmärkidest lähtuva riigihanke kohta käiv üldtermin, mis hõlmab endas nii kvaliteedikriteeriumite alusel hinnatud kui ka keskkonnahoidlikku, sotsiaalselt vastutustundlikku ja innovatsioonihanget. Väärtuspõhine võib olla ükskõik millist riigihanke menetlusliiki kasutav riigihange, mille tehniline kirjeldus, vastavus-, hindamis- ja/või lepingutingimustes sisalduvad sekundaarseid (keskkonnahoidlikke, sotsiaalseid või innovatsiooni toetavaid) eesmärke kandvad tingimused või mille hindamisel kasutatakse hanke eseme kvaliteeti või omadusi mitterahaliselt kirjeldavaid tingimusi.

Keskkonnahoidlik riigihange - keskkonnahoidlik riigihange tähendab minimaalse negatiivse keskkonnamõjuga toodete või teenuste hankimist lisades ükskõik millisesse riigihanke menetlusliiki keskkonnahoidlikke tingimusi erinevatesse riigihanke etappidesse (tehniline kirjeldus, vastavustingimused, hindamiskriteeriumid, lepingutingimused). Tegemist ei ole riigihanke eritüübiga, vaid see on tavapärane avaliku sektori või võrgustiku sektori hankija läbiviidud hange, mille puhul võetakse arvesse lisaks muudele nõuetele ka keskkonnakriteeriume.

Ringhange - ehk ringne riigihange on hange, mis keskendub ringsetele asjadele, teenustele ja ehitustöödele, millel on pikem eluiga, pikaajaline väärtus, panustades ringsete energia- ja materjalivoogude kujundamisse tarneahelas, selle kaudu vähendades ja paremate juhtudel ka vältides negatiivset keskkonnamõju ning jäätmeteket kogu toote olelusringi jooksul. Ringhanked on suunatud negatiivse keskkonnamõju vähendamisele. Kõik ringhanked on ühtlasi ka keskkonnahoidlikud hanked, kuid kõik keskkonnahoidlikud hanked ei pruugi oma olemuselt olla ringhanked.

TÖÖVAIL

Sotsiaalselt vastutustundlik riigihange - sotsiaalselt vastutustundlik riigihange on riigihange, mille tingimused tehnilises kirjelduses, vastavustingimustes, hindamiskriteeriumites ja/või lepingutingimustes sisaldavad tingimust, et hangitavad esemed oleksid toodetud või pakutud eetiliselt. Samuti võib sotsiaalne olla riigihange, mida kasutatakse, et luua uusi töövõimalusi, tagada inimväärseid töötingimusi, tagada sotsiaalset ja professionaalset kaasatust erinevatele ühiskonnagruppidele ja paremaid tingimusi erivajadustega ja ebasoodsas olukorras inimestele.

Innovatsioonihange - riigihange, mille raames hangitakse innovatsiooniprotsessi koos (osaliste) tulemustega või innovatsiooni tulemust. Innovatsioonihanke raames kirjeldatakse hankija poolt vajadusi, et ajendada ettevõtjaid, vabakonda ja teadlasi pakkujatena töötama nende vajaduste rahuldamiseks välja uuenduslikke tooteid, teenuseid või protsesse. Teise variandina saab avaliku sektori hankija tegutseda esimese kasutajana ning hangib toote, teenuse või protsessi, mis on turul uus või millel on olulisel määral uudsed omadused.

Innovatsioon - on uus või täiustatud toode või protsess (või nende kombinatsioon), mis erineb märkimisväärselt tegija varasematest toodetest või protsessidest ja mis on potentsiaalsetele kasutajatele kättesaadavaks tehtud või tegija poolt kasutusele võetud (protsess)

Kvaliteedikriteerium - hangitava eseme omadusi ja kvaliteeti kirjeldav tingimus, mis ei ole mõõdetav rahaliselt.

Kestlik - kestlik termini sünonüümiks on jätkusuutlik, ehk “edasiseks tegevuseks, toimimiseks võimeline, suuteline oma tegevust jätkama”[5]. Seda tähendust peaksime mõistma riigihangete kontekstis selliselt, et igasugune tarbimine, ka tarbimine riigihankelepingute kaudu, kulutab maailma ressursse, sh ka inimressurssi. Kestliku ehk jätkusuutliku tarbimise all peame silmas tarbimist, sh riigihankelepingute kaudu, võimalikult väikese ressursikuluga, et tagada ressursside taastootmine ja olemasolu pikaajaliselt.

RIIGIHANGETE EESMÄRK JA KORRALDUS

Riigihanke korraldamise reeglid, riigihankega seotud isikute õigused ja kohustused, riikliku järelevalve ja haldusjärelevalve tegemise, vaidlustuste lahendamise korra ning vastutuse riigihangete seaduse rikkumise eest sätestab riigihangete seadus[6].

Vastavalt riigihangete seaduse §-le 2 on riigihanke eesmärgiks tagada hankija rahaliste vahendite läbipaistev, otstarbekas ja säästlik kasutamine, isikute võrdne kohtlemine ning olemasolevate konkurentsitingimuste efektiivne ärakasutamine riigihankel ning sama § lõike 2 kohaselt arvestatakse riigihangete planeerimisel ja korraldamisel sotsiaalsete kaalutluste, innovatsiooni rakendamise ning keskkonnahoidlike lahendustega.

[5] EKI sõnaveeb
[6] RHS § 1

TÖÖTAIL

Riigihangete seadus nimetab ka kõigile riigihangetele (st kõigile hankija ostudele) kohalduvad üldpõhimõtted[7], nagu näiteks läbipaistev, kontrollitav ja proportsionaalne tegutsemine, võrdne kohtlemine, konkurentsi ärakasutamine ja huvide konflikti vältimine ning rahaliste vahendite säästlik ja otstarbekas kasutamine.

Nendest eesmärkidest lähtuvalt reguleerib riigihangete seadus hankija soetuste, ideekonkursside ja kontsessioonide andmise menetluskorda. Seaduse eesmärkide hulka kuulub ka sotsiaalsete ja keskkonnahoidlike kaalutluste ning innovatsiooniga arvestamine, sellega on riigihangete strateegiline kasutus ette nähtud juba ka riigihangete seaduses.

Riigihangeteks loetakse kõik hankija ostud, kuid teatud maksumusest alates on seatud riigihangete läbiviimisele kindlad menetlusreeglid. Riigihangete läbiviimise menetluskord alla lihthanke piirmäära jäävatele riigihangetele on hankija enda kujundada, riigihangete seadusest tulenev menetluskord kehtib lihthanke piirmäärast alates ja ülespoole. Riigihangete menetluskord üle rahvusvahelise piirmäära riigihangetele on üle võetud riigihangete seadusesse Euroopa Liidu direktiividest[8].

Riigihangete näol on tegemist avatud ühiskonna toimimist toetava meetmega, mis tagab usalduse läbipaistva avalike vahendite kasutamise kaudu.

Selle eesmärgi täitmiseks tuleb riigihangete menetlustoimingud viia läbi avalikult ja läbipaistvalt, et tagada riigipoolse ostusoovi korral võimalus ettevõtjatele oma tooteid, teenuseid või töid pakkuda ning seeläbi leida riigile parim töövõtja.

Eestis on riigihangete korraldus üldiselt detsentraliseeritud ja riigihangete valdkonna kujundavad avaliku sektori asutused või eraõiguslikud asutused, kes kasutavad avalikke vahendeid oma soetuste tegemiseks. Eestis viib riigihankeid läbi igal aastal keskmiselt 700 erinevat asutust. Nii on ka riigihangete läbiviimise kvaliteet, tulemuslikkus ning mõju detsentraliseeritud ning mõjutatud väga paljude erinevate inimeste ning asutuste tööst. Riigihangete korraldamine on riigi administratiivses aparaadis iga üksiku riigi või avaliku sektori (vahendeid kasutava) asutuse vastutus, kuid mõju erasektorile ja ettevõtluskeskkonnale kujuneb riigi kui terviku agregeeritud tegevuse kaudu.

Riigihangete läbiviimise kohustuse aluseks on avaliku raha kasutamine, mis on eraldatud riigieelarve kaudu või mille on erasektoris tegutsev avaliku mõjuga ettevõte kokku kogunud maksumaksjalt oma teenuse osutamisest. Seega lähtub riigihangete korraldamine laiemas mõistes alati avalikkuse huvidest või ühiskonnale hüvede pakkumise laiemast eesmärgist.

Kuna riigihangetel kasutatavad rahalised vahendid pärinevad maksumaksjalt ning riigihange on protsess, mille kaudu avalikud vahendid hankelepingute vahendusel kujundatakse ümber ühiskondlikuks hüveks, tuleb tagada, et see protsess lähtuks ühiskonna huvidest ning avalike vahendite kasutamine oleks läbipaistev ning tõhus.

[7] RHS § 3
[8] vt lisa 2

RIIGIHANGE KUI STRATEEGILINE TÖÖVAHEND

Riigihange on vahend nii organisatsiooni enda kui ka laiemalt ühiskondlike eesmärkide saavutamise toetamiseks.

Kuigi riigihangetest on harjutud mõtlema kui õiguslikust sooritusest avaliku sektori hankijale vajalike asjade, teenuste või ehitustöö ostmiseks, on riigihanked sellest palju enamat.

Avaliku sektori asutuse eesmärgiks on pakkuda avalikke teenuseid ühiskonnale. Selle funktsiooni täitmiseks tuleb avalikku raha kasutataval avaliku- või erasektori asutusel - hankijal - teha soetusi. Teatud maksumusega soetustele kehtivad seadusest tulenevad menetlusreeglid, et tagada avalike vahendite läbipaistev ja konkurentsile avatud kasutamine.

Hankijatena tegutsevad organisatsioonid realiseerivad hankimise kaudu oma organisatsiooni eesmärke, seega on hanketegevus üks osa organisatsiooni erinevate tegevuste koosseisus. Organisatsioon saab toetada eesmärkide saavutamist läbi riigihangete aruka ja strateegilise kasutamise toetades riigihangete kaudu majandusarengut, sotsiaalseid ja keskkonnaeesmärke ning laiemalt kvalitatiivset arengut ja teadmuspõhisust. Riigihangete kaudu soetatud tooted, teenused ja ehitustööd, olles lahutamatu osa hankija poolt pakutavate avalike teenuste koosseisust, peaks olema kaasatud ka organisatsiooni strateegia ja põhieesmärkide seadmisesse.

Hankijana tegutseva organisatsiooni ostustrateegia peaks olema kooskõlas riiklike ja ühiskondlike väärtuste ja eesmärkidega. Riik on üks tervik, mille toimimise eesmärgiks on maksumaksjalt kokku kogutud vahendite kaudu ühiskondliku lisaväärtuse loomine ühiskonna toimimise toetamiseks. Seega tuleb kollektiivselt hankestrateegia kaudu tagada, et erinevate riigi valdkondade toimimise vahel ei tekiks olukorda, kus üks avaliku rahaga tehtud hange loob või toodab tagajärgi, mida teine avaliku rahaga tehtud hange või muu rahalist kulu tekitav meede peab lahendama. Näitena võiks siinkohal välja tuua olukorrad, kus riik tellijana suuremahuliste lepingute täitmisel ei jõua piisavalt reaalse töötegijani ning töötaja palga- ja/või töötingimused ei vasta meie ühiskondlikele või seadusest tulenevatele nõuetele. See võib viia olukorrani, kus lepingu täitmises osalev töötaja võib ebapiisavate sotsiaalsete garantiide või töötingimuste tõttu sattuda teiselt poolt riigi sotsiaalsüsteemist sõltuvaks. Ebapiisavate sotsiaalsete tingimuste all peetakse silmas näiteks mitteametlikku töötamist, mis ei taga tervisekindlustust, ebapiisavad palgatingimused, mis ei taga eluks vajalikku elatustaset või töötingimused, mis ei taga inimese tervise säilimist. Sarnaselt võib näite tuua ka keskkonnasektorist. Kui riik oma hangete kaudu soetab üksnes soodsaima turuhinna alusel pakutavaid keskkonna jätkusuutlikku toimimist mittearvestavaid tooteid, tekib selle järele turul nõudlus ning pakkumine. Selliste toodete pakkumisest tuleneva keskkonnakahju likvideerimiseks või vähendamiseks tuleb riigil teiselt poolt näha ette meetmed ja panustada nende meetmete rahastamiseks taas avalikku raha.

TÖÖ EAU

Eestil on Euroopas ka väikese innovaatilise riigi kuvand, kuid riigihangetesse innovatsioon veel palju jõudnud ei ole. Nii eelnevalt väljatoodu kui ka paljude erinevate avaliku sektori probleemide lahendamiseks on võimalik ka riigihangetes realiseerida innovatsioonist tulenev potentsiaal.

Arvestades riigipoolse tegevuse mõjuga turule, on riigihange vahend nii organisatsiooni enda kui ka laiemalt ühiskondlike eesmärkide saavutamise toetamiseks. Riigihangete ostujõu potentsiaali realiseerimiseks tuleb mõelda strateegiliselt juba riigihangete väljatöötamisel ja hanke eseme üle otsustamisel.

Eesti 2035 strateegia seab järgmised pikaajalised eesmärgid:

1. Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed
2. Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud
3. Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik
4. Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond
5. Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik

Riigihanked on riigi käsutuses olev nõudluse kujundamise instrument, mis aitab kaasa ja mille abil saab panustada muu hulgas nii Eesti 2035 strateegia pikaajaliste eesmärkide saavutamisse sh ka üldisesse ühiskondliku heaolu kasvu.

Riigihangete kaudu majandusse suunatav 4-5 mld eurot (12-14% SKP-st ja kolmandik riigieelarvest) on maht, mis on avaliku sektori käsutuses olev nõudluspoole instrument, millega kujundada turgu. Seades soetatavatele esemetele kvalitatiivseid nõudeid, kohandub nõudlusega ka turg ja pakkumine. Seega on nõudluse kujundamise kaudu riigil võimalik luua lisaväärtust ja kvaliteeti ühiskonna jaoks ning toetada seeläbi rohepoliitikat (sh ringmajandust), sotsiaalpoliitikat, innovatsioonipoliitikat, majandust ja läbi selle ka ühiskondlikku heaolu.

OLUKORRA KIRJELDUS

Eesti on 2021. aasta andmete alusel saanud Euroopa Komisjoni poolt koostatavas Ühtse Turu riigihangete valdkonna tulemustabelis, milles hinnatakse riigihankepraktika toimimist Euroopa riikides, ebarahuldava tulemuse mõne tulemusindikaatori osas. Eestis on peamisteks kitsaskohtadeks:

1) üksnes madalaima hinna ja kulu eelistamine hanke võitja väljaselgitamisel,
2) vaid ühe pakkujaga hangete liiga kõrge osakaal ja
3) väljakuulutamiseta (avaldamisteateta) menetluse liiga sage kasutamine.

TÖÖ AI

Näiteks Eesti naaberriigis, Soomes, on nii ühe pakkujaga hangete[9], madalaima hinna alusel hinnatavate hangete[10] kui ka avaldamisteateta alustatud hangete[11] osakaal olnud palju madalam.

Kuigi Eesti on Euroopa mõistes väikese majandusega riik, on meil riigihangetes siiski läbi aastate olnud keskmiselt 3,5 - 4 pakkujat ühe hanke kohta. Ühe pakkujaga hangete suur osakaal viitab, et teatud osaga riigihangetest ei suudeta kaasata piisavalt turukonkurentsi. Hindamiskriteeriumite valik sõltub paljuski hangitavast esemest, kuid liigne sõltuvus madalaimast hinnast ja kulust hanke võitja väljaselgitamisel, viitab siiski, et hanke eseme omadustest lähtuvalt ei olnud hankijal võimalik alati valida endale sobivaimat eset. Väljakuulutamiseta menetluse kasutamine on riigihangete seaduses lubatud piiritletud aluste olemasolul, kuid selle menetlusliigi valikuga käib kaasas minimaalse konkurentsitaseme kaasamine. Seega ei ole väljakuulutamiseta hangete liiga kõrge osakaalu tõttu riigihangetes võitja väljaselgitamisel maksimaalselt ära kasutatud turukonkurentsi ja tagatud läbipaistvust. Konkurentsile avatus ja läbipaistvus on aga üks riigihangete läbiviimise aluspõhimõtteid.

Järgnevalt on esitatud Eesti riigihangete valdkonda kirjeldav statistiline taustainfo.

Tabel: Riigihangete valdkonna taustainfo (mõjuindikaatorid) [12]

	indikaator	2020	2021	2022
1	riigihangete osakaal riigieelarve kuludest	43%	30%	39%
2	riigihangete osakaal SKP-st	18%	12%	15%
3	Eesti ressursitootlikkus[13]	0,71 eur/kg	0,78 eur/kg	N/A
4	keskmine pakkujate arv	4,6	3,6	3,5
5	ühe pakkujaga hangete osakaal	19,6%	23,7%	26,3%
6	väljakuulutamiseta hangete osakaal	7,9%	7,6%	6,9%
7	madalaima hinna ja kulu alusel hinnatud hangete osakaal	87%	87%	87%
8	VKE-dega sõlmitud lepingute osakaal	88%	87%	88%

[9] 2021. aasta EK andmed: Eesti 25%, Soome 14%
[10] 2021. aasta EK andmed: Eesti 82%, Soome 56%
[11] 2021. aasta EK andmed: Eesti 9%, Soome 3%
[12] allikad: riigihangete register, Statistikaamet ja Eurostat
[13] Eesti ressursitootlikkus on EL-27 keskmisest ressursitootlikkusest praegu u 30%

TÖÖFAIL

Riigihagetel on teatud ulatuses mõju ka Eesti ressursitootlikkuse näitaja kujunemises. Hetkel on Eesti ressursitootlikkuse näitaja poolest Euroopa Liidus[14] näiteks Bulgaaria ja Rumeenia ees viimaste seas. Kui Euroopa Liidus on ressursitootlikkus 2021. aastal olnud keskmiselt 2,29 eurot/kg kohta, siis Eestil on see 0,78 eurot/kg kohta. Võrdlusena võib näiteks välja tuua, et Belgial on sama näitaja 2021. aastal olnud 3,14, Lätil 1,2 ning kõige kõrgem Hollandil - 6,6 eurot/kg kohta. Eesti on strateegias "Eesti 2035" seadnud eesmärgiks saavutada aastaks 2035 ressursitootlikkus 0,9 eurot/kg kohta. Ressursitootlikkuse näitaja mõõdab riigi SKP-d rahalises mahus, mis on toodetud 1 kg kasutatud loodusressursi kohta.

Kuigi Eesti madal ressursitootlikkuse näitaja on peamiselt seotud põlevkivist elektri tootmise ja madala asustustihedusega, siis riigihangete kaudu on võimalik ressursitootlikkuse tõstmisesse samuti panustada. Põhiliselt näeme, et riigihangete kaudu saab ressursitootlikkust edendada läbi materjalide taaskasutuse edendamise, mis vähendab loodusressursside kasutust, näiteks riigi ehitusobjektidel ning innovatsiooni kaudu, mis võiks panustada uute ja efektiivsemate tootmistehnoloogiate kasutusele võtmisesse.

Ühtlasi on ka Euroopa ökoinnovatsiooniindeksi raames Eesti kohta välja toodud järgmist:
„While resource efficiency is a major deficiency in which Estonia is ranked last among all EU Member States /…/ Resource efficiency, albeit being one of the major weak points of eco-innovation in Estonia and its economy, and having considerable room for improvement /…/".

Rahandusministeeriumi poolt hankijate seas läbi viidud küsitluse[15] tulemusena selgus, et hankijate rahulolu hanke tulemusega on mõnevõrra kõrgem, kui hanke hindamisel on kasutatud kvaliteedikriteeriumeid.

Riigihangete läbiviimisel kvaliteetse konkurentsi tagamine on üks võimalusi riigihangete tulemusel pakutava ühiskondliku väärtuse maksimeerimisel. Selle eesmärgi täitmiseks on vajalik tagada avaliku sektori usaldusväärsus. Usaldusväärsuse tagamine saab kõigutatud ajakirjanduse poolt avastatud juhtumitega, kus riigihankelepingute täitmises osalevad tööõigust rikkunud ettevõtted, mis ei taga jätkusuutlikku tööhõivepoliitikat. Jagub ka korruptsioonijuhtumite ja vaieldavate otsuste alasse jäävaid hangete kajastusi, mis tekitab mainekahju avalikule sektorile laiemalt ning vähendab motivatsiooni ettevõtete seas riigihangetes osalemiseks vähendades seeläbi konkurentsi ja valikuvõimalusi riigi jaoks.

Kuigi riigihangete seadus ja tehniline korraldus (e-riigihangete keskkond ehk riigihangete register) võimaldavad läbi viia väärtuspõhiseid riigihankeid, ei kasutata praktikas neid võimalusi piisavalt ära. Riigihangete läbiviimisega seotud üldisemate kitsaskohtade kõrval on vajadus arenguhüppe järele innovaatiliste, keskkonnahoidlike ja sotsiaalselt vastutustundlike hangete praktikas. Rohe- ja digipöörde võtmes on tegu suure potentsiaaliga majandushoova ja tervikuna süsteemset transformatsiooni eeldava valdkonnaga. Täna on ka strateegilised sekundaarseid eesmärke edendavad hanked ja nende potentsiaal alakasutatud.

Selleks, et viia riigihangete kvaliteet uuele tasemele ning realiseerida riigihangete strateegilise kasutuse potentsiaal ka Eestis, tuleb saavutada mõtteviisi muutus ja riigihangete

[14] Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_ac_rp/default/table?lang=en
[15] https://www.fin.ee/media/5881/download

strateegilisele rollile tuleb mõelda juba hanke eseme üle otsust tehes ja konkreetse hanke strateegiat välja töötades.

LISAME VÄÄRTUST - STRATEEGILISED PÕHIMÕTTED

Riigihangete valdkonna tegevus Eesti 2035 tegevuskavas on järgmine:

Jätkusuutlike, paindlike ja väärtuspõhiste riigihangete edendamine (sh eelistades keskkonnahoidlikke, sotsiaalselt vastutustundlikke ning innovaatilisi tooteid, teenuseid ja ehitustöid), millega võimalusel luuakse lisaks hangitud tulemustele lisandväärtust riigi prioriteetsetes valdkondades.

Eelnevast lähtuvalt seame riigihangetele visiooni, mis on aluseks edasiste põhimõtete seadmisel.

VISIOON: Riigihange on lisaväärtuse looja. Riigihange on õiguslikult korrektne ja riigihanke korraldus on usaldusväärne ja mõistlik. Riigihankega hangitu on majanduslikult soodne, kestlik ja väärtuspõhine, eelistatud on keskkonnahoidlikud, sotsiaalselt vastutustundlikud ning innovaatilised tooted, teenused ja ehitustööd, võimalusel luuakse riigihangetega lisandväärtust ühiskonnale.

Visioonist lähtuvalt -

Riigihanke ettevalmistamisel lähtume **probleemist lähtuva lahenduse** ja **säästliku tarbimise põhimõttest**

Riigihanke läbiviimisel toetame väärtusi:

1. **keskkonnahoidlik**
2. **sotsiaalselt vastutustundlik**
3. **innovatsiooni toetav**
4. **usaldusväärne**
   - 4.1. õiguskindel
   - 4.2. läbipaistev
   - 4.3. riigi julgeolekut arvestav
5. **mõistlik**
   - 5.1. tõhusalt korraldatav
   - 5.2. majanduslikult soodne
   - 5.3. kvaliteeti väärtustav
   - 5.4. koostööle orienteeritud

TÖÖFAIL

Riigihanke ettevalmistus

Väärtuspõhise riigihanke korraldamine algab juba hanke ettevalmistamise ja riigihanke eseme üle otsuse tegemisega. Iga üksiku riigihanke strateegia ja eseme väljatöötamisel ei pea lähtuma üksnes eelnevalt välja kujunenud praktikast.

Riigihangetel on suur ostujõu maht, millel on märkimisväärne mõju turu kujundamisel. Sellest tulenevalt on oluline riigihangete potentsiaali maksimaalne realiseerimine, mida tuleb silmas pidada juba riigihanke ettevalmistamisel.

Eesti on väike innovaatiline riik, kuid statistiliselt teadaolevate innovatsioonihangete osakaal on meil aastas 0,1% kõigist riigihangetest. On ilmne, et riigihangetes Eesti kui innovaatilise riigi kuvand sellise statistika taustal ei peegeldu.

Riigihanked on riigiasutuste ning teiste avaliku ja võrgustikusektori hankijate jaoks vahend, mille kaudu soetada enda tegevuseks vajalikke esemeid (asju, teenuseid ja ehitustöid), et selle abil omakorda pakkuda avalikke teenuseid. Soetus ja omamine on instituudid, millel on pikaajaline ajalugu ja mis pakuvad riigile turvatunnet avalike teenuste pakkumisel selle laiemas mõistes. Omamisega kaasnevad aga riigile märkimisväärsed rahalised koormised - kõigepealt on vajalik investeeringu väljaminek, seejärel haldamiskulud, opereerimiskulu, utiliseerimine ja uus soetus. Sellisele mudelile võib innovaatiline turg leida ka alternatiive. On ilmne, et innovatsioon ei ole lahendus igas riigihankes, kuid oluline on hanke ettevalmistamisel läbi mõelda ja kaardistada erinevaid võimalusi. Selles on hankijale suureks abiks turuga dialoogi pidamine ning hanke väljatöötamine lähtudes probleemi lahendamise eesmärgist.

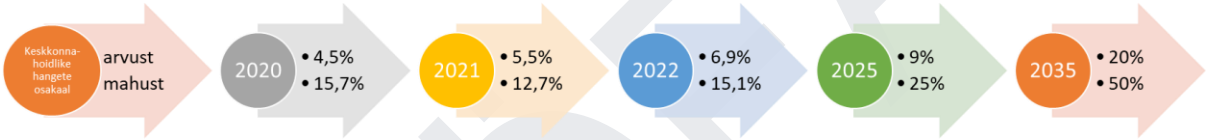
Üks võimalik alternatiiv omamisel põhinevale hankemudelile on investeerimiskoormuse jagamine erasektoriga näiteks kasutades avaliku ja erasektori koostöö (PPP ehk public-private-partnership) võimalust, alternatiivse variandina võiks kaaluda ka rendimudelit soetamise asemel. Innovatsioonihanke tegemine pakub võimalust läheneda probleemile täiesti uuest kandist ja innovaatiline erasektor on kindlasti valmis lisaks eelnevale pakkuma veelgi alternatiivseid lahendusi probleemidele, mis riigil lahendada tuleb. Oluline on, et riik juba hanget välja töötades teadvustaks, et traditsioonilisele omamismudelile ja riiulilahendustele lisaks on riigihangete kaudu võimalik realiseerida ka alternatiivseid lahendusi ning kasutades turudialoogi ja teadus-arendustegevust leida uudseid ja enamat kasvupotentsiaali võimaldavaid alternatiive.

TÖÖVIIS

Riigihanke läbiviimine

Järgnevalt koondame strateegilised suunad, mida silmas pidada riigihanke läbiviimisel ja alusdokumentide väljatöötamisel. Nagu alguses välja toodud, on väärtuspõhine igasugune riigihange, mis kaasab ükskõik millises hanke etapis sotsiaalselt vastutustundlikke või keskkonnahoidlikke tingimusi, lähtub hanke eseme kvaliteeti kirjeldavatest mitterahalistest hindamiskriteeriumitest või avab võimaluse, millega toetada innovaatilisi lahendusi. Seejuures võib innovaatiliseks lugeda ka olulises osas parendatud või tavalahendusest edasi arendatud rätseplahenduste hankimist.
Väärtustel põhineva riigihanke korraldamisega toetame ühiskondlikku heaolu, kestliku arengu eesmärke ning Eesti kui riigi arengu eesmärke.

Suund “keskkonnahoidlik”

Keskkonnahoidlike riigihangete läbiviimisega toetame Eesti kestlikku arengut. Keskkonnahoidlik on riigihange, mille ükskõik millises menetluse osas on kaasatud keskkonnahoidlikkust edendavad nõuded. Keskkonnahoidlike riigihangetega kujundab riik läbi nõudluspoole ka keskkonnahoidlikke lahenduste pakkumise turul. Keskkonnahoidlike lahenduste eelistamisega vähendab riik enda teenuste pakkumisega kaasnevat negatiivset keskkonnamõju ja on eeskujuks keskkonnahoidlikkuse edendamisel erasektorile, suurendades seeläbi keskkonnahoidliku tegevuse mõju. Seega, on oluline, et riiklike keskkonna-eesmärkide saavutamiseks oleks tagatud ka riigihangete kaudu keskkonnahoidlike lahenduste eelistamine.
Keskkonnahoidlikud riigihanked on oma olemuselt tugev tööriist realiseerimaks üleminekut ringmajandusele.
Ringmajandus on alternatiiv valitsevale lineaarsele majandusmudelile ehk “tooda-tarbi-viska minema”, mis vajab suurt kogust sisendit ning toodab samal ajal palju kasutuid jäätmeid. Ringmajanduse sammud on tootmine-tarbimine-jäätmekäitlus-jäätmed ressursiks, kus korduskasutus on protsessi sisse disainitud.

TÖÖFAIL

Ringmajanduse eesmärk on majanduskasvu lahti sidumine esmase toorme kasutusest, luues võimalikult väikeste kadudega tootmis- ja tarbimissüsteemi.

Ressursse on vaja hallata efektiivselt kogu nende olelusringi vältel, alates tootmisest ja tarbimisest kuni jäätmekäitluse ja taaskasutuseni.

Ringmajanduses on põhifookus olemasolevate materjalide ja toodete:

- korduskasutuseks ettevalmistamisel,
- korduskasutusel,
- parandamisel,
- uuendamisel,
- ringlusse võtmisel.

Disain ja tootearendus omab olulist osa ringmajanduse põhimõtete rakendamisel. Kaasates innovaatilisi lahendusi, mis vähendavad survet keskkonnale (ökoinnovatsioon) ja võttes kogu toote elutsüklit arvesse juba selle disainis (ringdisain, ökodisain), on võimalik kasvatada majandust keskkonnale tekkivat kahju vähendades ning luua väärtust ja heaolu ühiskonnale. Tootedisainist sõltub kuni 80% toote olelusringi keskkonnamõjust!

Erinevates protsessides nutikaid IKT lahendusi kaasates on võimalik saavutada märkimisväärne kokkuhoid juba toimivate tootmistehnoloogiate juures.

Lisaks ressursside säästmisele on oluline tõsta ka protsesside ja toodete töökindlust, et vältida tõrkeid ettevõtte igapäevases töös ja tagada tavapärane toimimine.
Üleminek ringmajandusele vajab muudatusi kogu toote väärtusahelas alates toote disainist kuni uute ärimudelite ning tarbimisharjumusteni.

TÖÖFAIL

Kuidas me selle saavutame?

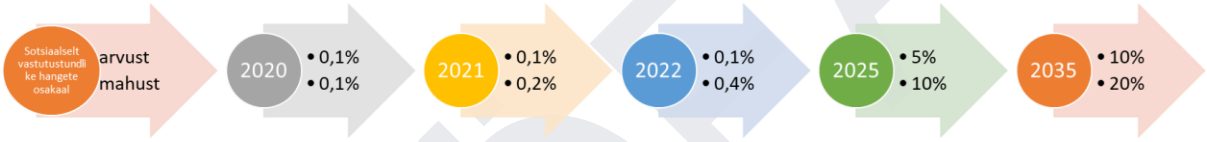
Hangime keskkonnahoidlikke lahendusi

- Hanget ette valmistades kaardistame võimalused keskkonnahoidlike lahenduste valikuks
- Lisame keskkonnahoidlikke kriteeriume tehnilisse kirjeldusse, vastavus-, hindamis-, kvalifitseerimis- ja lepingutingimustesse
- Eelistame keskkonnahoidlikkust tõendavate sertifikaatidega tooteid, teenuseid ja ehitustöid või samaväärseid
- Võimalusel kasutame pakkumuste hindamisel olelusringi kulude põhist hindamismetoodikat

Kontrollime keskkonnahoidlikest tingimustest kinnipidamist ka lepingu täitmise faasis

- Teostame kontrolli, kas hankelepingu täitmisel kasutatavad tooted, ained, materjalid, teenused, vastavad pakkumuses esitatud sertifikaatidele, kinnitustele
- Kontrollime, kas hankelepingut täidetakse pakkumuses toodud tingimustel

Suund “sotsiaalselt vastutustundlik”

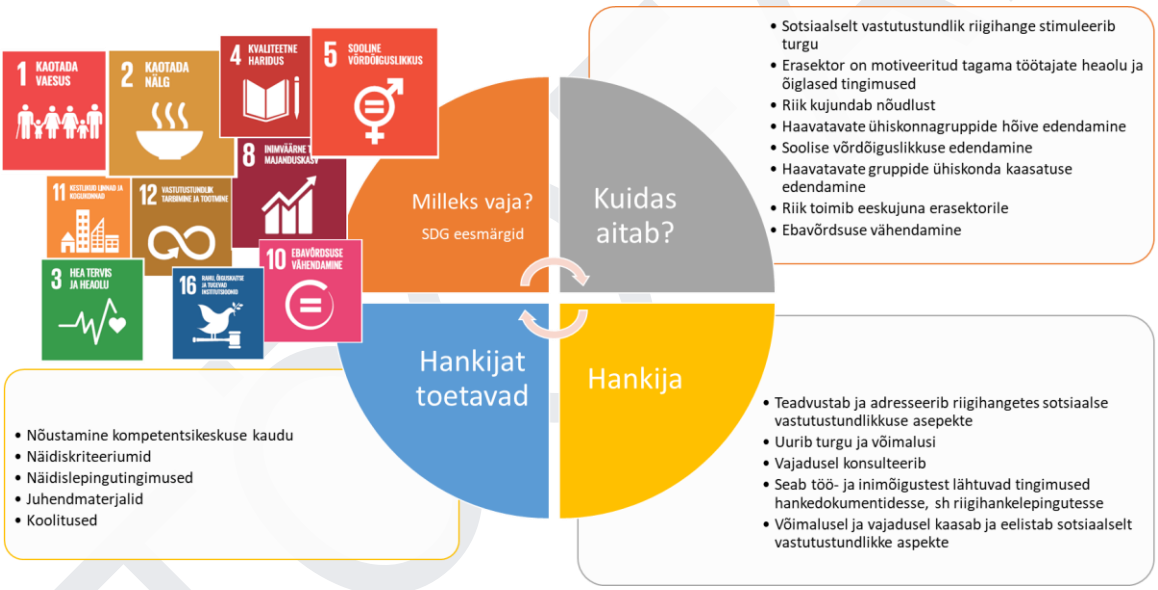

Sotsiaalselt vastutustundlik on riigihange, mille ükskõik millises menetluse osas on kaasatud sotsiaalselt vastutustundlikke nõudeid. Sotsiaalselt vastutustundlike riigihangetega kujundab riik läbi nõudluspoole ka sotsiaalset vastutustundlikkust tööturul ja ettevõtjate seas parandades seeläbi töökultuuri ning tööturul osalevate ühiskonnaliikmete heaolu. Läbi tööturul osalevate ühiskonnaliikmete heaolu paranemise väheneb ka surve riigi poolt pakutavate sotsiaaltoetuste järele. Riik on sotsiaalselt vastutustundlike riigihangete läbiviimise kaudu eeskujuks ja tagab, et erinevate valdkondade vahel ei teki probleemi, kus üks hange avaliku rahaga loob tagajärgi, mida järgmise riigihankega või muu avalikku raha kulutava meetmega lahendama peab. Sotsiaalselt vastutustundlike riigihangetega tagame, et riigihankelepingute täitmises osalevatel inimestel (tarneahelas) on tagatud õiglased töötingimused ja sotsiaalselt jätkusuutlik tegutsemine.

TÖÖFAIL

Euroopa Komisjoni poolt on nimetatud[16] järgmised sotsiaalvaldkonna eesmärgid, mida on võimalik riigihangete abil edendada ja toetada:

• noorte ja eakamate töötajate tööhõivevõimalusi;
• soolist võrdõiguslikkust (nt töö- ja pereelu tasakaalustamise lihtsustamine, segregatsiooni vähendamine valdkonniti ja tööturul, võrdse kohtlemise tagamine töökohal);
• tööhõivevõimalusi inimeste jaoks, kes on pikaajalise töötuse, kodutuse, diskrimineerimise või muu haavatavaks muutva teguri tõttu sotsiaalselt tõrjutud;
• puuetega inimeste ühiskonnas osalemise ja tööhõive võimalusi, sealhulgas kaasava ja juurdepääsetava töökeskkonna kaudu;
• paremat mitmekesisuspoliitikat, ebasoodsas olukorras olevate elanikkonnarühmade (nt võõrtöötajad, rassilisse, rahvus- või usuvähemustesse kuuluvad inimesed, madala haridustasemega inimesed ning vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus olevad inimesed)
• sotsiaalset kaasatust ja tööhõive võimalusi ning
• kõigi töötajate täiendus- ja ümberõppevõimalusi.

Kõik nimetatud sotsiaalsed eesmärgid on aktuaalsed ka Eesti kontekstis, mistõttu sõltub ka Eestis sotsiaalsetesse eesmärkidesse panustamine muu hulgas sotsiaalsete kriteeriumite kaasamisest riigihangetesse.

Kuidas me selle saavutame?
Hangime sotsiaalselt vastutustundlikke lahendusi

- Hanget ette valmistades kaardistame võimalused sotsiaalselt vastutustundlike kriteeriumite lisamiseks hankedokumentidesse

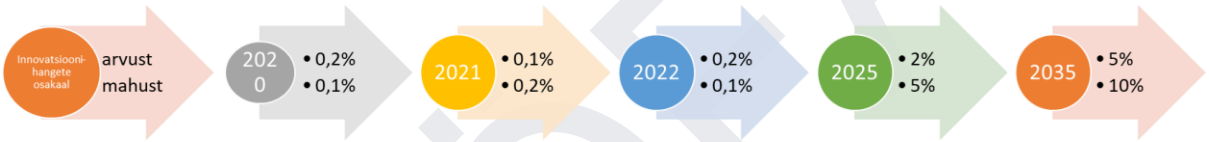
[16] „Sotsiaalne ostmine – juhend sotsiaalsete kaalutluste arvestamiseks riigihankes“: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52021XC0618%2801%29

- Leiame võimalusi sotsiaalselt vastutustundlike kriteeriumite seadmiseks tehnilises kirjelduses, vastavus-, hindamis- ja lepingutingimustes
- Küsime pakkujalt pakkumuses kirjeldust tema poolt hankelepingu täitmisel sotsiaalsete aspektide täitmise kohta
- Leiame võimalusi pakkuda ettevõtlusvõimalusi läbi enda hankemenetluse ka haavatavaid ühiskonnagruppe hõivesse kaasavatele ettevõtetele

Kontrollime sotsiaalsetest aspektidest kinnipidamist ka lepingu täitmise faasis

- Teostame pistelist kontrolli pakkuja poolt hankelepingu täitmisel nõutud ja lubatud sotsiaalsete tingimuste tagamise kohta
- Veendume, et meie jaoks tööd teostav ettevõte tagaks töötajate heaolu, inim- ja tööõigustest kinnipidamise ja kujundame vastavaks hankelepingu tingimused
- Reageerime sotsiaalsete tingimuste mittetäitmisele vastavalt lepingus kokkulepitule
- Vajadusel teatame rikkumise kahtlusest pädevat asutust

Suund “innovatsiooni toetav”

Innovatsioonihange on riigihange, mille raames hangitakse uudset või olulisel määral parendatud toodet või lahendust, mida turg veel ei paku ja seeläbi on innovatsioonihange võimalus, mille abil riigi jaoks leida lahendamist vajavale ülesandele täiesti uudne ja parem lahendus. Innovatsioonihanke kaudu saab riik muu hulgas aidata turule tuua uue innovaatilise toote või lahenduse, mille järele võib seejärel tekkida nõudlus ka teistel turuosalistel, seega loob riik läbi innovatsioonihanke turule nõudluse, mida seal enne ei olnud ja võimaldab seeläbi ka erasektorile uute innovaatiliste lahenduste pakkumist. Seeläbi aitab riik edendada teadus- ja arendustegevust, majanduskasvu, rohe- ja sotsiaalpoliitikat ning innovatsiooni olles eeskujuks, võimaluste pakkujaks ja saades samal ajal ise kasu ka uudsest, paremast ja efektiivsemast lahendusest. Innovatsioonihangete läbiviimisega toetame Eesti majandus- ja elukeskkonna arengut ning arendame avaliku sektori toimimist. Innovatsiooni abil toetame ka kestlikku arengut.

TÖÖFAIL

Kuidas me selle saavutame?

Hangime innovaatilisi lahendusi

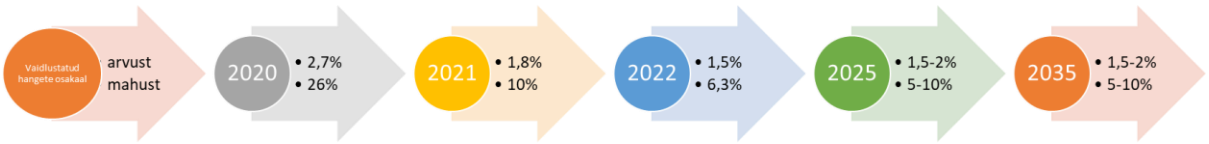
- Hanget ette valmistades kaardistame võimalused innovaatiliste lahenduste eelistamiseks (nt turu-uuringu kaudu) ja korraldame infovahetust turuosalistega
- Leiame võimalusi hanke ülesehitamiseks probleemist lähtuvalt ning võimaldame turul pakkuda meile täiesti uusi lahendusi
- Eelistame kvaliteedipõhiseid hindamiskriteeriume
- Kujundame innovatsiooni toetavaid hoiakuid ja aktsepteerime innovatsiooni kaasnevate riskide võtmist.

Lepingu täitmine

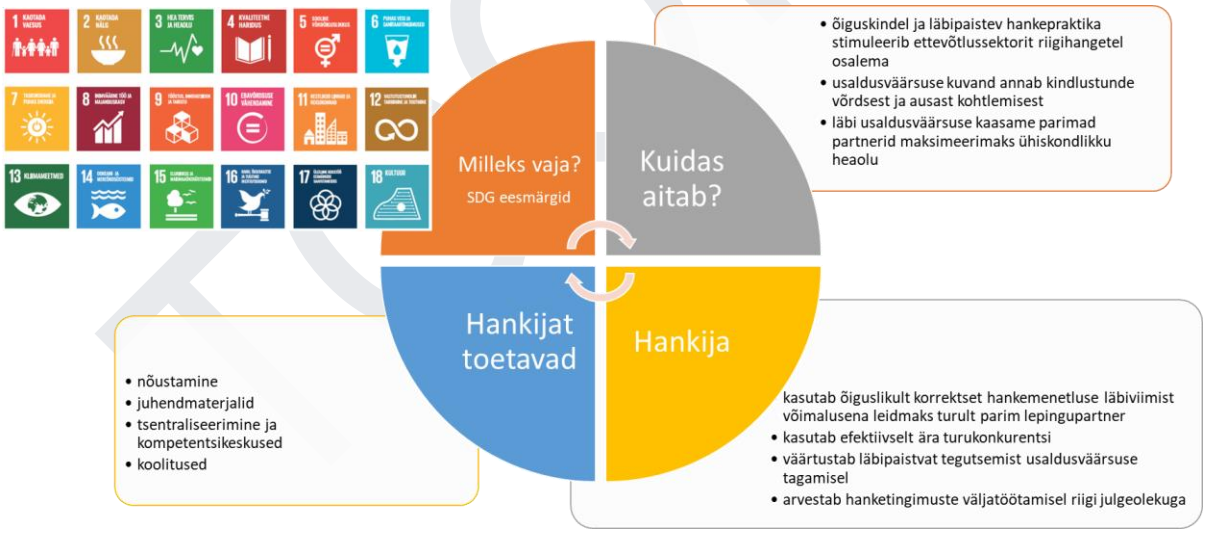
- Toetame lepingutingimustega innovaatilise lahenduse pakkumisest tuleneva ebakindluse ja ettearvamatuse vähenemist
- Panustame lepingutingimustega eesmärgipärasele koostööle ja oleme avatud ning koostööle orienteeritud lepingupartnerid

TÖÖFAIL

Suund “usaldusväärne”

Riik on usaldusväärne lepingupartner. Usaldusväärsust riigihangetes tagame õiguskindla, läbipaistva ja riigi terviklikku julgeolekut arvestava hankemenetluse läbiviimisega. Usaldusväärsuse tagamine on oluline, et läbi riigi hanketegevuse kaasata maksimaalselt turupotentsiaali, et seeläbi pakkuda parimat avalikku teenust ühiskonnale.
Olles usaldusväärne, st õiguskindel, läbipaistev ja riigi julgeolekut arvestav lepingupartner erasektorile, tagame kindlustunde ka erasektorile ning saavutame suurema konkurentsi riigihangetes ja seeläbi ka riigile parima tulemuse suurendades avalike vahendite kasutamisest saadavat heaolu ühiskonna jaoks.

Õiguskindel

- Koostame hankedokumendid professionaalselt ja õiguslikult korrektselt
- Kasutame paindlikult meile õigusaktides antud võimalusi nii hankemenetluse liigi kui ka hindamissüsteemi valikul
- Oleme usaldusväärne lepingupartner

Läbipaistev

- Avame hanke maksimaalselt konkurentsile (võimalusel ka väljakuulutamiseta menetluses)
- Tunneme turgu ja väldime piiravaid tingimusi, mis võivad vähendada konkurentsi
- Tagame avatud suhtluse ja võrdse infovälja riigihankega seotud osapooltele
- Tagame arusaadava ja läbipaistva hindamissüsteemi

Riigi julgeolekut arvestav

- Hankedokumentide ettevalmistamisel peame silmas riigi julgeolekuga seotud küsimusi ja tagame hankest väljumisstrateegia julgeolekuga seotud kaalutlustel
- Vajadusel kontrollime meile hankemenetluse raames esitatud sertifikaatide kehtivust ja vastavust
- Kahtluste tekkimisel konsulteerime ja väldime liigsete riskide võtmist

Suund “mõistlik”

Riigihangete eesmärgiks on riigi toimimiseks ja avalike teenuste osutamiseks vajalike asjade, teenuste ja ehitustööde hankimine, tagades seejuures hankija rahaliste vahendite läbipaistev, otstarbekas ja säästlik kasutamine, isikute võrdne kohtlemine ning konkurentsi efektiivne ärakasutamine. Seega on oluline, et riigihangete korraldamine oleks efektiivne, tagades seejuures majandusliku soodsuse sõlmides hankelepingu parima võimaliku hinna ja kvaliteedi suhte alusel. Hankija toetab lepingupartnerit riigihanke eesmärkide saavutamiseks sõlmitud hankelepingu täitmisel olles lepingupoolena orienteeritud tulemuslikule koostööle.
Hankija, olles erasektorile hea ja koostööle orienteeritud partner, pakkudes arenguvõimalusi ning võimaldades uute lahenduste turule jõudmist, võidab ka ise läbi ettevõtete positiivse kogemuse. Sellega paraneb nii riigihangetel pakutavate lahenduste kvaliteet, uudsus kui ka ettevõtete majanduskäitumine. Koostööle orienteeritus hankelepingu täitmisel võimaldab tõsta riigi kui lepingupartneri mainet ning seeläbi paraneb hankelepingute täitmise kvaliteet ja kiirus tulenevalt töövõtja motiveeritusest lepingus edu saavutada, millest võidavad nii lepingupooled kui ka ühiskond.

TÖÖFAIL

Tõhusalt korraldatud

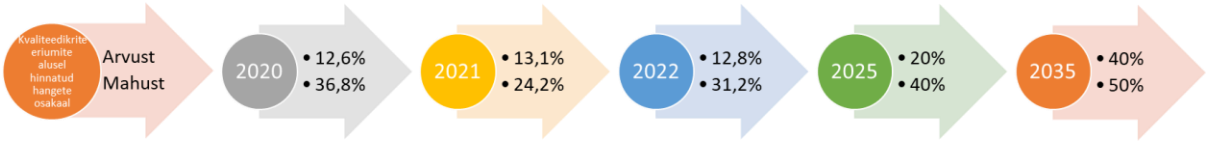

- Riigihangete register toetab tõhusalt riigihanke läbiviimist ja on paindlik
- Riigihangete läbiviimist toetavad hangete tööriistad on kättesaadavad ja lihtsalt kasutatavad
- Riigihangete läbiviimise koormus on kooskõlas riigihanke tulemusega

Majanduslikult soodne

- Pakkumuste hindamisel eelistame pakkumust, mis on parima kvaliteedi ja hinna suhtega ning arvestame hanke eseme olelusringi kuludega kogu soetatava hanke eseme elutsükli jooksul
- Lähtume hanke väljatöötamisel säästliku tarbimise põhimõttest
- Leiame parimad lahendused eeltöö ja turudialoogi abiga

TÖÖFAIL

Kvaliteeti väärtustav

- Kasutame riigihanke võitja väljaselgitamisel pakkumuse maksumuse kõrval ka hanke eseme omadusi ja kvaliteeti kirjeldavaid kriteeriumeid, et selgitada välja parima hinna ja kvaliteedi suhtega lahendus

Koostööle orienteeritud

- Oleme erasektori jaoks partner, kellega soovitakse lepingut sõlmida. Hindame koostööle orienteeritust silmas pidades üle lepingutingimused.
- Panustame, et avalikku sektorit peetaks uuendusmeelseks ja pädevaks.
- Oleme koostööle orienteeritud ning riigi lepingute täitmine on erasektorile positiivne ja arenguvõimalusi pakkuv.
- Tähtsustame hankijana riigihanke väljatöötamisel hanketingimuste läbimõtlemist kasutades turu-uuringu sisendit.

TÖÖFAIL

Väärtuste/põhimõtete ühendamine

Käesolevas riigihangete strateegiliste põhimõtete dokumendis on koondatud väärtused, mis kas koos või ka eraldi viivad riigihanked uuele kvalitatiivsele tasemele, maksimeerides ühiskondlikku heaolu ja avalike teenuste taset. Kõiki eeltoodud väärtusi ei ole alati võimalik kõigis hangetes realiseerida, kuid iga hankija panus strateegiliste põhimõtete maksimaalsel kasutusse võtmisel on määrava tähtsusega, et saavutada Eesti riigihangete kvalitatiivne areng.
Jätkusuutliku majandamise tagamisel ja kestliku arengu eesmärkide saavutamisel peab riik võtma ohjad ning olema erasektorile nii eeskujuks kui partneriks.

Oleme riigihangete valdkonnas seadnud endale eesmärgiks järgida riigihangete väljatöötamisel ja elluviimisel järgmisi põhimõtteid:

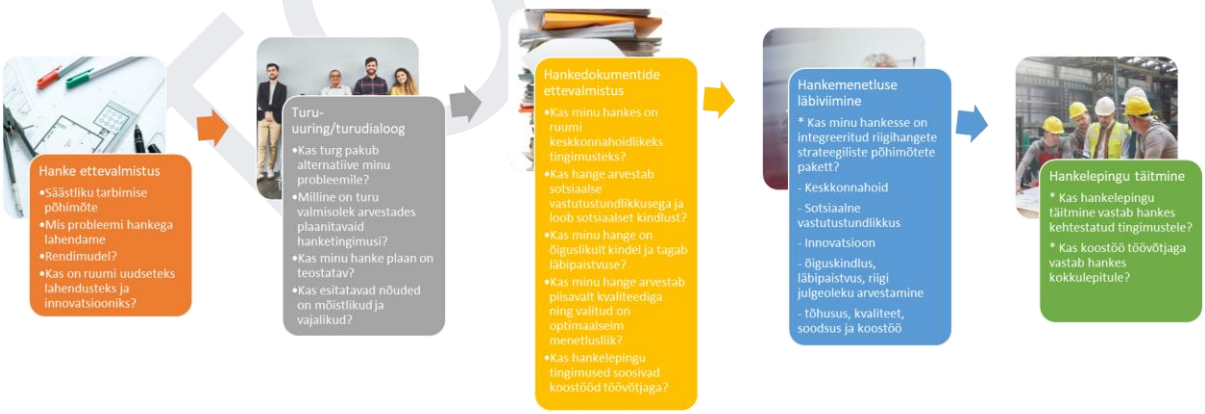
- *Riigihanke ülesande püstitame* **probleemist** ja **tarbimise säästlikkusest lähtuvalt**
- *Riigihanke läbiviimisel* arvestame, et riigihange oleks

- **keskkonnahoidlik**
- **sotsiaalselt vastutustundlik**
- **innovatsiooni toetav**
- **usaldusväärne** (õiguskindel, läbipaistev ja riigi julgeolekut arvestav)
- **mõistlik** (tõhusalt korraldatav, majanduslikult soodne, kvaliteeti väärtustav ja koostööle orienteeritud)

Eelneva näol on tegemist kvalitatiivsete väärtustega, millest tulenevate põhimõtete järgimine aitab meil mõista riigihangete strateegiliselt olulist rolli ühiskonnas ning hankijate vastutust ühiskondliku väärtuse tagamisel.

Me oleme riigina võtnud omale arengusuunad ja eesmärgid erinevates riiklikes strateegiates, millest mõned võib siin välja tuua: Eesti 2035, Heaolu arengukava, Keskkonnavaldkonna arengukava jms. Kõik need riiklikud arengukavad peavad silmas ühiskondliku heaolu suurendamist, kestliku arengu eesmärke ja kliima- ja rohepoliitikat ning jätkusuutlikku toimimist.

Selleks, et toetada riigihangetega rohepööret, on vajalik riigihangetes kasutada keskkonnahoidlikke kriteeriumeid, pidada silmas ringmajanduse põhimõtteid ning lähtuda keskkonnavaatest säästlike lahenduste eelistamisest. Selleks, et toetada sotsiaalset jätkusuutlikkust, tuleb tagada riigihankelepinguid täitvate inimeste õiguspärased töötingimused, sh vältida tööalast ärakasutamist. Vähendamaks ebavõrdsust ühiskonnas, tuleb riigihangetes arvestada tingimustega, mis tagaksid ka haavatavate ühiskonnagruppide hõivevõimalused. Et areneda riigina avalike teenuste pakkumisel, tuleb võimaldada ka riigihangetes innovatsiooni, milleks on vajalik hanke väljatöötamisel mitte välistada innovaatiliste lahenduste kasutamine, vajalik on aktiivne turudialoog ja võimaluste kaardistamine. Samas ei saa ka unustada, et riigil on vajalik soetada teenuseid, asju ja töid, et tagada avalike teenuste pakkumine ühiskonnale, selle eesmärgi täitmisel tuleb tagada optimaalne hankemenetluse läbiviimine, et avalike teenuste pakkumine ei takerduks. Arvestades avaliku sektori piiratud vahendite kättesaadavust, tuleb arvestada kvaliteedi maksimeerimisega, et tagada jätkusuutlikkus ja avalike teenuste kõrge kvaliteet. Kuna riigihangete tulemusena jõutakse lepinguliste töövõtusuheteni ettevõtjatega, tuleb silmas pidada ka riikliku julgeoleku küsimusi.
Riigihangete tulemusena sõlmitakse lepingud tööde, teenuste või asjade pakkumiseks riigile. Seega algab riigihanke järel koostöö- ehk partnerlussuhe riigi ja ettevõtja vahel, mille osas on oluline koostööle orienteeritus nii riigi kui ettevõtja poolt.

Riigihanke väljatöötamine on kompleksne ja mitmekülgne, mistõttu on edu saavutamiseks oluline kaasata riigihangete läbiviimise strateegilised põhimõtted riigihanke sisust lähtuvalt võimalikult suures ulatuses igasse hankesse. Selleks tuleb näiteks keskkonnahoidlikus riigihankes tervikliku jätkusuutlikkuseesmärgi toetamiseks arvesse võtta nii innovatsiooni kui ka sotsiaalset vastutustunnet ning innovatsioonihankes arvestada ka keskkonnahoiu ning riigi julgeolekuga, mis on iseäranis aktuaalne tehnoloogiamahukates riigihangetes.

Seega saavutame riigihangetega kvalitatiivse hüppe riigi strateegiliste eesmärkide suunas kaasates igasse riigihankesse võimalikult suurel määral riigihangete strateegilisi põhimõtteid.

RAKENDAMINE

Käesolevad riigihangete läbiviimise strateegilised põhimõtted on koostatud kõigile hankijatele, et ühendada riigihangetes peituv strateegiline potentsiaal meie ühise elukeskkonna ja ühiskondliku heaolu maksimeerimisel.
Teadvustades põhimõtted, mille abil viia riigihangetes peituv potentsiaal läbi turunõudluse kujundamise uuele väärtuspõhisele alusele, suudame riigina tõsta oma efektiivsust ning panustada ka Eesti ressursitootlikkuse kasvu ning teistesse strateegia Eesti 2035 eesmärkide täitumisse.
Käesolev riigihangete strateegiliste põhimõtete dokument on sisuliselt strateegiline raamdokument hankijatele teadvustaks strateegilisi põhimõtted, millest hanke väljatöötamisel lähtuda ja mida integreerida oma asutuse hankestrateegiasse ja hangete ettevalmistusse ning läbiviimise protsessi.

Riigihangete strateegilised põhimõtted on kavas esitada heakskiitmiseks Vabariigi Valitsusele. Valdkondlike tegevuskavade koostamisega alustatakse pärast põhimõtete Vabariigi Valitsuse poolt kinnitamist.

Käesoleva strateegilise raamistiku kinnitamise järgselt on võimalik alustada iga suuna tasandil valdkondlike tegevuskavade ja juhendmaterjalide koostamist. Keskkonnahoidlike riigihangete osas on juba kehtestatud kohustuslikke keskkonnahoidlikke tingimusi riigihangetesse. Kuna

TÖÖFAIL

riigihangete valdkond on horisontaalne ja tihedalt seotud erinevate valdkondlike sisuteemadega, langeb erinevate strateegiliste suundade juhendmaterjalide ja kohustuslike hanketingimuste väljatöötamine erinevate ministeeriumide tegevusvaldkonda.

Rakendamisplaani väljatöötamise käigus on tuvastatud vajadus tsentraliseerida erinevate ministeeriumite vastutusvaldkondadesse kuuluvad juhised ning koostada hankijatele ühtne väärtuspõhise hankimise infokogumik, milles integreeritakse kokku kogu juhendite ja näidiskriteeriumite info.

TÖÖ

Lisa 1: SEOSED TEISTE STRATEEGIATEGA

Eesti 2035

Strateegiliste ootuste koostamise eesmärgiks on täita “Eesti 2035” strateegia tegevuseesmärk „Jätkusuutlike, paindlike ja väärtuspõhiste riigihangete edendamine (sh eelistades keskkonnahoidlikke, sotsiaalselt vastutustundlikke ning innovaatilisi tooteid, teenuseid ja ehitustöid), millega võimalusel luuakse lisaks hangitud tulemustele lisandväärtust riigi prioriteetsetes valdkondades“.

Heaolu arengukava 2023 - 2030

Heaolu arengukava seab strateegilised eesmärgid laste ja perede heaolu, soolise võrdsuse ja võrdse kohtlemise, tööhõive, pika ja kvaliteetse tööelu, sotsiaalse ebavõrdsuse ja vaesuse vähendamise ning vanemaealiste toetamise poliitika suundadele. HEA olulisteks eesmärkideks on tagada perede turvatunne, kvaliteetsed töötingimused, vähemusrühmade eneseteostusvõimalused, vanemaealiste sotsiaalne kaasatus ning meeste ja naiste võrdsed õigused, kohustused ja võimalused.
Neid eesmärke saab saavutada laiapõhjalise sekkumisega, milles on oluline roll avaliku sektori rahastuse kasutamisel, sh riigihangetel.

Keskkonnavaldkonna arengukava

Keskkonnaministeerium on alustanud keskkonnavaldkonna strateegilise arengudokumendi (KEVAD) koostamist sihiga luua valdkondade ühtne arengukava ning töötada välja selle rakendamiseks vajalikud meetmed ja tegevused. Keskkonnavaldkonna arengukavas määratakse keskkonnavaldkonna arengu eesmärgid ning kirjeldatakse, kuidas neid saavutada.
Arengukava koostamise eesmärk on toetada Eesti ja Euroopa Liidu pikaajaliste strateegiliste sihtide ja ÜRO kestliku arengu eesmärkide saavutamist ning korrastada olemasolevate strateegiliste dokumentide süsteem. Arengukava koostamisel püütakse saavutada laiapõhjaline kokkulepe looduskeskkonna hea seisundi hoidmiseks, lähtudes keskkonnavaldkonna seostest majandus- ja sotsiaalvaldkonnaga ning nende mõjudest ümbritsevale looduskeskkonnale ja inimesele.
Arengukava kestuseks on planeeritud kuni kümme aastat, millega on tagatud keskpikk tervikvaade valdkonna arengule. Hiljemalt kolm aastat enne arengukava lõppu tehakse põhjalikum vahehindamine, mille tulemusena arengukava ajakohastatakse.

Euroopa roheline kokkulepe

Euroopa roheline kokkulepe on tegevuskava, mille abil saavutada Euroopa Liidus säästev majandus, muutes kliima- ja keskkonnaprobleemid kõikides poliitikavaldkondades võimalusteks ning üleminek kõikide jaoks õiglaseks ja kaasavaks.[17]
Kliimamuutused ja keskkonnaseisundi halvenemine kujutavad endast eksistentsiaalset ohtu Euroopa ja kogu maailma jaoks. Nende probleemide lahendamiseks muudab Euroopa roheline kokkulepe ELi tänapäevaseks, ressursitõhusaks ja konkurentsivõimeliseks majanduseks, tagades selle, et:

- kasvuhoonegaaside netoheide oleks aastaks 2050 viidud nulli;
- et majanduskasv on lahutatud ressursikasutusest;
- mitte kedagi ega ühtki piirkonda ei jäeta kõrvale.

TAIE

„Teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035“ (edaspidi TAIE) koondab ühte arengudokumenti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arendamisega seonduvad sihid ja tegevussuunad. Üheks oluliseks tegevuseks selle suunas on riigi, sh kohalike omavalitsuste pädevuste ja rolli suurendamine teadus- ja arendustööde tellijana ning uuenduste eestvedajana, sh innovatiivsete riigihangete kaudu.

RRP

Käesoleva strateegiliste ootuste kaudu panustatakse ka Taaste- ja vastupidavusrahastu (Recovery and Resilience Plan'I - edaspidi RRP) järgmistesse tegevustesse:

RRP Eesti komponent 2: green transition.

Riigihanked osalevad rohe-eesmärkide saavutamises läbi keskkonnahoidlike riigihangete. Keskkonnahoidlike riigihangete kaudu antakse turule signaal keskkonnahoidlike toodete nõudluse tekkimisest ja suurenemisest, mis stimuleerib ka ettevõtlust keskkonnahoidlikumate lahenduste eelistamisele. Riigihangete turule suunatav maht moodustab Eesti SKP-st ca 12%, mis on nõudluse kujundamise seisukohast märkimisväärne!

RRP Eesti komponent 4: Energeetika ja energiatõhusus

Riigihanked osalevad ka energeetikasektoris tehtavates soetustes ning strateegiliste ootuste mõjud ulatuvad ka energeetikasektorisse. Energiatõhusus on üks riigi prioriteete, mis tuleb ka integreerida riigi ostupoliitikasse läbi keskkonnahoidlike riigihangete ja energiatõhusate lahenduste eelistamise hankeprotsessides.

RRP Eesti komponent 5: Säästlik transport

Transpordisektor osaleb samamoodi riigisisesel hanketurul ning taotluses kavandatud tegevuste mõjud ulatuvad ka transpordisektorisse läbi keskkonnahoidlike lahenduste nõudluse tekitamise hankijate poolt.

[17] https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_et

TÖÖFAIL

RRP Eesti komponent 6: Tervis ja sotsiaalkaitse

Riigihangete strateegiliste ootuste seadmise kaudu panustatakse ka sotsiaalselt vastutustundlike riigihangete edendamisse, mis panustavad tervise ja sotsiaalkaitse valdkonna eesmärkide saavutamisse. Suurendades sotsiaalse vastutustundlikkuse teadlikkust ning kasutades ära sotsiaalse hankimise võimalusi ära enamates riigihangetes, toetatakse sotsiaalkaitse eesmärkide saavutamist läbi paremate võimaluste loomise haavatavale ühiskonnagruppidele ning tagades sotsiaalset jätkusuutlikkust läbi riigipoolse nõudluse kujundamise majanduses.

TÖÖFAIL

Lisa 2: Riigihangetele kohalduvad õigusaktid

Euroopa Liidus kehtivad järgmised riigihangete valdkonda reguleerivad direktiivid:

1. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/23/EL kontsessioonilepingute sõlmimise kohta (ELT L 94, 28.03.2014, lk 1–64);

2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/24/EL riigihangete kohta ja direktiivi 2004/18/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (ELT L 94, 28.03.2014, lk 65–242);

3. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/25/EL, milles käsitletakse vee-, energeetika-, transpordi- ja postiteenuste sektoris tegutsevate üksuste riigihankeid ja millega tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2004/17/EÜ (ELT L 94, 28.03.2014, lk 243–374);

4. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/81/EÜ, 13. juuli 2009, millega kooskõlastatakse teatavate kaitse- ja julgeolekuvaldkonnas ostjate poolt sõlmitavate ehitustööde ning asjade ja teenuste riigihankelepingute sõlmimise kord ja muudetakse direktiive 2004/17/EÜ ja 2004/18/EÜ;

5. Nõukogu Direktiiv, 89/665/EMÜ, 21. detsember 1989, riiklike tarne- ja ehitustöölepingute sõlmimise läbivaatamise korra kohaldamisega seotud õigus- ja haldusnormide kooskõlastamise kohta;

6. Nõukogu direktiiv 92/13/EMÜ, 25. veebruar 1992, veevarustus-, energeetika-, transpordi- ja telekommunikatsioonisektoris tegutsevate üksuste hankemenetlusi käsitlevate ühenduse eeskirjade kohaldamisega seotud õigusnormide kooskõlastamise kohta;

7. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2007/66/EÜ, 11. detsember 2007 , millega muudetakse nõukogu direktiive 89/665/EMÜ ja 92/13/EMÜ riigihankelepingute sõlmimise läbivaatamise korra tõhustamise osas.

Loetletud direktiivid on üle võetud 1. septembril 2017. aastal jõustunud riigihangete seadusega. Riigihangete seadus reguleerib ka riigihangete menetluskorda direktiivide kohaldamisalast väljajäävate alla rahvusvahelise piirmäära riigihangete osas.

Riigihangete seaduse alusel on antud järgmised rakendusaktid:

1. Riigihalduse ministri 09.08.2017 määrus nr 61 „Nõuded elektroonilise teabevahetuse seadmele“
2. Riigihalduse ministri 17.07.2017 määrus nr 60 „Riigihangete vaidlustuskomisjoni põhimäärus“
3. Riigihalduse ministri 09.08.2017 määrus nr 62 „Euroopa Komisjoni teate alusel Rahandusministeeriumile esitatava informatsiooni käsitlemise ja Euroopa Komisjonile edastamise kord“

4. Vabariigi Valitsuse 31.08.2017 määrus nr 137 „Riigihangete registri põhimäärus“.
5. Keskkonnaministri 29.06.2021 määrus nr 35 „Hankelepingu esemeks olevate toodete ja teenuste keskkonnahoidlikud kriteeriumid ja nende kohta riigihanke alusdokumentides kehtestavad tingimused“ (jõustus 01.01.2022).
6. Keskkonnaministri 16.02.2023 määrus nr 6 "Hankelepingu esemeks oleva maanteesõiduki kohta riigihanke alusdokumentides kehtestatavad keskkonnahoidlikud kriteeriumid ja tingimused" (jõustus 24.02.2023)

TÖÖFAIL